

УДК 330
ББК 65.011.13

**НБО РОГУН ВА РОҶҲОИ
ИСТИФОДАИ ЗАХИРАҶОИ ОБИЮ
ЭНЕРГЕТИКИИ ТОҶИКИСТОН**

Бойматов Алиҷон Азизович,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори
ДДҲБСТ (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**РОГУНСКАЯ ГЭС И ПУТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНО-
ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ
ТАДЖИКИСТАНА**

Байматов Алиджон Азизович,
д.э.н., профессор ТГУПБП
(Таджикистан, Худжанд)

**ROGUN HEPS AND THE WAYS OF
UTILIZATION OF WATER-ENERGY
RESOURCES OF TAJIKISTAN**

Boymatov Alidjohn Azizovich, Dr. of
Economics, Professor of the TSULBP
(Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: alijon45@mail.ru

Калидвожаҳо: захираҳои обию энергетикӣ, руиди минтақавӣ, иқтисодии обӣ, НБО-ҳои хурд, амнияти энергетикӣ, манбаъҳои таҷдидпазири нерӯӣ, молҳои энергетикӣ, энергияи аз ҷиҳати экологӣ тоза, самарабахш гардонидани истеъмол, ҷамоат (ҳудуди худдорашавандаи деҳот)

Дар мақола масоили мубрами руиди минтақавӣ дар асоси истифодаи ҳамаҷонибаи захираҳои энергетикӣ обӣ баррасӣ карда шудаанд. Таваҷҷӯҳи асосӣ ба ҳамкориҳои Тоҷикистон дар соҳаи энергетика ва истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ бо дигар кишварҳо равона карда мешавад, ки ин самти стратегии ҳамаҷонибаи иқтисодиёт дар фазои пасошӯравӣ ва шартҳои пешакии шомил шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Иттифоқи иқтисодии Евроосиё маҳсуб меёбад. Таъминоти ноқофӣ бо нерӯи барқ боиси афзудани шумораи муҳочирон ва ҳиссаи интиқоли пули онҳо дар маҷмӯи маҳсулоти дохила (ММД) мегардад. Бо мақсади баланд кардани амнияти энергетикӣ татбиқи лоиҳаи ба охир расонидани сохтмони нерӯгоҳи барқии оби Роғун (НБО), истифодаи афзалиятҳои НБО-ҳои хурд, инчунин истифодаи васеи манбаъҳои ғайрианъанавии таҷдидпазири энергия хеле зарур аст. Роҳҳои баланд кардани амнияти энергетикӣ минтақаи шимолӣ муайян карда шудаанд.

Ключевые слова: водно-энергетические ресурсы, региональное развитие, водный потенциал, малые ГЭС, энергетическая безопасность, возобновляемые источники энергии, энергетические товары, экологически чистая энергия, рационализация потребления, джамоат (самоуправляемая территория)

Рассмотрены актуальные вопросы регионального развития на основе всемерного использования водно-энергетических ресурсов. Особое внимание уделено сотрудничеству Таджикистана в области энергетики и рациональному использованию водных ресурсов совместно с другими странами, что является стратегическим направлением интеграции экономики на постсоветском пространстве и предпосылкой вступления Республики Таджикистан в Евразийский экономический союз. Недостаточное обеспечение электроэнергией становится причиной роста численности мигрантов и доли их

денежных переводов в ВВП. Для повышения энергетической безопасности крайне необходима реализация проекта достройки Рогунской ГЭС, использование преимуществ малых ГЭС, а также широкое использование нетрадиционных возобновляемых источников энергии. Определены пути повышения энергетической безопасности Северного региона.

Key words: water-energy resources, regional development, water potential, minor HEPs, energetic safety, resumed sources of power, energetic goods, ecologically pure energy, rationalization of consumption, **djamoat** (self-governed area)

The article dwells on actual issues of regional development designed on the premise of ubiquitous utilization of water-energy resources. Special attention is paid to cooperation of Tajikistan in the field of energetics and rational utilization of water resources jointly with other countries; the enterprise in question being a strategic direction of integration of economy in post-Soviet space and a prerequisite of Tajikistan. Republic entrance into the Eurasian economy union. Non-adequate provision with electric power accounts for a growth of the number of migrants and the share of their monetary transfers in GDP. For an elevation of energy safety it is extremely necessary to implement the project beset with a final termination of Rogun HEPS construction, to utilize the advantages of minor HEPs and to use widely non-traditional resumed sources of power. The ways of energy security elevation in the Northern region have been determined.

Чумхурии Тоҷикистон аз рӯи миқдори захираҳои барқии обӣ ҷои якумро дар Осиёи Марказӣ, дуюмро дар ИДМ баъди Русия ва ҳаштумро дар ҷаҳон ишғол менамояд. Таъминкунондаҳои асосии об пиряхҳо мебошанд. Яке аз калонтарин силсилапиряхҳои дунё Помир буда, дар он ҷо 1085 адад пирях бо масоҳати умумии 8041 км мураббаъ ба қайд гирифта шудааст. Масоҳати 22 кӯл 625 км мураббаъро ташкил медиҳад, масоҳати сатҳи обии онҳо 1005 км мураббаъ (тақрибан 1%-и ҳудуди чумхурий) мебошад. Дарёҳои асосӣ: Сирдарё, Амударё, Вахш, Зарафшон. Асоси энергетикаро НБО-ҳои зерин ташкил медиҳанд: Варзоб, Қайроққум, Сарбанд, Головная, Норақ, Бойғозӣ, Сангтӯда ва Роғун.

Дар байни давлатҳои Осиёи Марказӣ Чумхурии Тоҷикистон¹ захираҳои кофии табиӣ-иқтисодиро дорост, ки истифодаи пурра ва оқилонаи онҳо рушди босуръати иқтисодиёти миллиро таъмин менамояд.

Арзёбии мавҷудияти захираҳои аввалияи энергетикӣ (сӯзишвории маъдани органикӣ, сӯзишвории минералӣ (конҳои уран) ва иқтисоди гидроэнергетикӣ) дар давлатҳои Осиёи Марказӣ нишон медиҳад, ки минтақа захираҳои калони аввалияи энергетикӣ дорад, вале онҳо нобаробар тақсим карда шудаанд. Миқдори аз ҳама

¹ Чумхурии Тоҷикистон дар қисми ҷанубу шарқии Осиёи Марказӣ воқеъ буда, масоҳати умумии он 142,6 ҳазор км мураббаъро ташкил медиҳад. Пойтахт – ш. Душанбе. Ҳудуди Тоҷикистон дар ғарб ва шимол бо ҷумҳуриҳои Ўзбекистон (910 км), Қирғизистон (630 км), дар ҷануб – бо Афғонистон (1030 км), дар шарқ – бо Хитой (430 км) ҳамсарҳад аст. Масофаи умумии сарҳадҳо 3000 км мебошад. Шумораи аҳоли 9,1 млн. нафар буда, аз онҳо дар деҳот 73,8% сукунат доранд. Тоҷикистон кишвари аграрӣ-саноатӣ буда, ММД ба ҳар сари аҳоли 7200 сомонӣ рӯй меорад.

бештари захираҳои нафт ҳамчун захираи аввалияи энергетикӣ дар Қазоқистон, газ — дар Қазоқистон, Туркманистон ва Ўзбекистон мавҷуданд. Тоҷикистон ва Қирғизистон иқтидори бои гидроэнергетикӣ доранд, вале захираҳои сӯзишвории ангишту ҳидрогенӣ дар ин давлатҳо, инчунин гази табиӣ хеле каманд. Чунин нобаробарии тақсмоти захираҳо ва истифодаи онҳо дар оянда метавонад ҳамчун ҳавасмандии иловагӣ, барои пеш гузоштани масъалаи тезонидани суръати сохтмони неруғоҳҳои барқии обӣ ва муайян кардани мавқеи Тоҷикистон дар бозори умумии обию энергетикӣ давлатҳои Осиёи Марказӣ, хидмат намояд. Ҳамин тариқ, аз 481 млрд. киловатт/соат иқтидори гидроэнергетикӣ давлатҳои Осиёи Марказӣ 352 млрд. ё 73,2%-и захираҳои гидроэнергетикӣ ба Тоҷикистон рост меояд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки ҳамкориҳои Тоҷикистон дар соҳаи энергетика ва истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ бо дигар давлатҳо самти стратегии ҳамгироии иқтисодиёт дар фазои пасошӯравӣ ва шартҳои пешакии шомил шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Иттифоқи иқтисодии Евроосиё мебошад. [2, с.9].

Аз соли 2000 инҷониб Ҳукумати Тоҷикистон аҳамияти бештарро ба рушди гидроэнергетикаи кишвар зоҳир мекунад, зеро маҳз дар ин соҳа миқдори бештари захираҳои то ҳол истифоданашуда вучуд дорад. Ғайр аз ин, ба қор андохтани иқтидорҳои нави энергетикӣ дар кишвар заминаро барои ҳавасмандгардонии рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон эҷод мекунад ва ба бехтар шудани тавозуни тичоратии кишвар мусоидат менамояд.

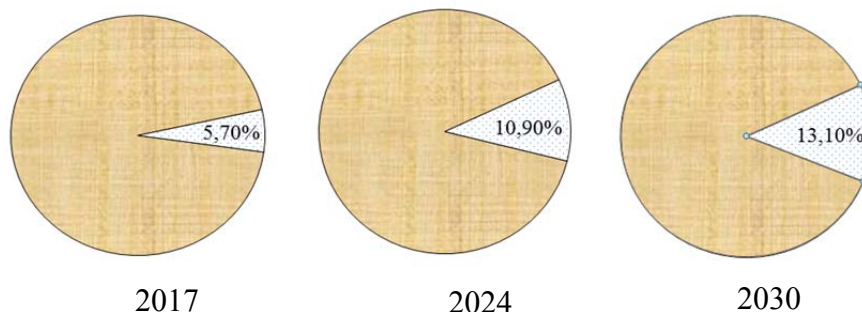
Вобаста ба ин, таваҷҷӯҳи асосӣ ба сохтмон ва ба истифода додани НБО Сангтӯда-1 бо ширкати сармояи Русия ва НБО Сангтӯда-2 бо иштироки сармояи Эрон, ки аввалин иншоотҳои сохтмонӣ дар ҳудуди давлатҳои пасошӯравӣ мебошанд, равона карда шудааст. Иқтидори лоиҳавии ҳар яке аз ин нерӯгоҳҳои барқии обӣ 670 МВт буда, имкон медиҳад, таъминоти субъектҳои хоҷагидорӣ бо захириҳои энергетикӣ баланд карда шуда, дар мавсими тобистон интиқоли то 1 млрд киловатт/соат нерӯи барқӣ арзон, ки истеъмолкунандагони он Ҷумҳурии Қазоқистон ва Федератсияи Русия мебошанд, ба низоми умумии энергетикӣ Иттиҳоди давлатҳои мустақил (ИДМ) таъмин карда шавад. Ба сифати бозорҳои имконпазири фурӯши нерӯи барқ ҳамчунин Афғонистон, Покистон ва Эрон арзёбӣ карда мешаванд.

Бояд қайд намуд, ки сатҳи истифодаи захириҳои энергетикӣ ҳоло дар Тоҷикистон 7% ва дар ва Қирғизистон 13%-ро ташкил медиҳад. Пас аз ба қор даровардани НБО Роғун сатҳи истифодаи захираҳои энергетикӣ дар соли 2024 ба 10,9 % ва соли 2030 13,1%-и мерасад (ниг. ба нақш.1.).

Динамикаи истеҳсоли нерӯи барқ дар кишвар дар панҷ соли охир начандон афзудааст, он ҳамагӣ 1 млрд киловатт/соат мебошад. Ҳамзамон, дар минтақаҳои ҷанубӣ нерӯи барқ баризофа буда, дар манотиқи шимолӣ камчинии он мушоҳида мегардад. Бинобар ин, содирот ва воридоти нерӯи барқ дар асоси мубодилаи мол ба мол, ба миқдори 5,5—6 млрд киловатт/соат бо Ҷумҳурии Ўзбекистон амалӣ карда мешавад. Афзоиши ҳарсолаи сармоягузориҳо ба соҳаи энергетикӣ кам буда, аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳо он тақрибан 25 млн. долл. ё 3%-ро аз маблағи умумии сармоягузорӣ ба иқтисодиёти миллӣ ташкил медиҳад.

Мавқеи муҳимро дар бехтар намудани таъминот бо нерӯи барқ татбиқи лоиҳаи хотима додани сохтмони НБО Роғун бо иқтидори 3600 МВт ва қоркарди бисёрсолаи миёнаи нерӯи барқ ба миқдори 13 млрд. киловатт/соат ишғол менамояд.

Дарачаи истифодаи қувваи барқии обӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нақшаи 1. Сатҳи истифодаи захираҳои барқии обӣ дар ҶТ дар солҳои 2017-2030

Аксарияти мутахассисон чунин меандешанд, ки НБО Роғун — ин, аввалан, қаринаи бебохти истифодаи оқилонаи об ҳангоми сохтмони обанборҳои бетонӣ дар кишварҳои поёноб ва истифодаи технологияҳои пешқадами обёрӣ, аз ҷумла, технологияи қатрагӣ мебошад. Сониян, ин манбаи «сабз», яъне нерӯи аз ҷиҳати экологӣ тозаест, ки ҳам арзон ва ҳам барои қонъ гардонидани эҳтиёҷоти на фақат шаҳрвандони Тоҷикистон ва таъмини неқӯаҳволии онҳо, балки давлатҳои ҳамсоя, ба монанди Афғонистон ва Покистон кофӣ мебошад. Солисан, НБО Роғун ҳалли маҷмӯавии муаммост, ки шартҳои пешакиро барои рушди ҳамгироӣ ба соҳаи мураккабтари муносибатҳои байнидавлатӣ, ба монанди танзими умумии речаҳои обию энергетикӣ обанборҳои Сирдарё ва Амударё бо иштироки Русия ва Қазоқистон, инчунин таъмини мувозинати манфиатҳои ҳамаи кишварҳои Осиёи Марказӣ таъмин менамояд. Ва ниҳоят, НБО Роғун ба истифодаи самарабахши иқтисодии гидроэнергетикӣ ва ташкил додани механизми маблағгузории байнидавлатии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар доираи ташаққули фазаи ягонаи иқтисодӣ дар ҳудуди қомеаи иқтисодии Евроосиё мусоидат хоҳад кард. Дар ин ҷода Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар қарарномаи тантанавӣ ба муносибати оғози кори агрегати аввали нерӯгоҳи барқи обии “Роғун” қайд намуданд, ки ““Роғун” манбаи нури ҳар як хонадон, гармии қалби ҳар як фарди Ватан, сарчашмаи иқболу сарбаландии мардуми тоҷик, қарорати рушди босуботи Тоҷикистон ва нуфузу обрӯи давлати соҳибхитӣ тоҷикон мебошад” [1].

Ҳашамати НБО Роғун дар нуктаҳои зерин зоҳир мегардад:

- Истиқлолияти энергетикӣ мамлакатро таъмин менамояд.
- Ба рушди устувори дурнамои иқтисодию иҷтимоии мамлакат захира мегузорад.

Дар рафти сохтмони НБО Роғун оид ба ташкил ва сохтани иншоотҳои бузурги сарнавишт, инчунин усулҳои идора ва марказонидани манъбаҳои молиявӣ ва барои ҳалли масъалаҳои стратегӣ истифода намудани онҳотачрибаи хеле пурқимат андӯхта шуд. Ҳамчунин дар раванди сохтмони агрегати якуми НБО Роғун малакаи истифодаи оқилонаи яқҷояи кадрҳои миллӣ ва мутахассисони хориҷиро ба даст оварда, ба он ноил гардидем, ки сохтмони нерӯгоҳ ба ғояи миллӣ ва қувваи бузурги ҳаракат-

дихандаи халқ табиал ёфт.

НБО Роғун ба мардуми мамлакат умеди обёрӣ намудани зиёда аз 300 ҳазор га заминҳои бекорхобида ва ба боғу тоқзорҳо табиали онҳоро дод, ки он ба рушди истеҳсоли маҳсулоти хӯрокаи дар мамлакат заминаи мустаҳкам мегузорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваҷҷӯҳи асосӣ ба сохтмони НБО-ҳои хурд, бидуни раб кардани нақши иншоотҳои азими энергетикӣ равона карда мешавад. Тадқиқот нишон медиҳад, ки дар кишвар 541 адад дарёҳои кӯҳӣ мавҷуданд, ки истифодаи онҳо барои истеҳсоли 184,5 млрд кВт/с барқӣ арзон имкон хоҳад дод. Афзалияти НБО-ҳои хурд дар он аст, ки мавҷудияти онҳо барои наздик кардани манбаъҳои нерӯӣ ба истеъмолкунандагон ва ба ин васила сарфа кардани маблағ барои сохтмони хатҳои гаронаризиши интиқоли нерӯи барқ ва зеристгоҳҳои гуногуни тақсимкунанда шароит фароҳам меорад.

Ҳоло дар кишвар 300 НБО-и хурд амал мекунад. Мутобиқи барномаи дарозмуддат барои давраи то соли 2020 дар вилояти Суғд сохтмони боз 43 НБО-и хурд пешбинӣ шудааст.

Тоҷикистон сарзамини кӯҳистон буда, беш аз 60% дарёҳои дар миқёси Осиёи Марказӣ ҷоришаванда аз кишвари мо сарчашма мегиранд. Дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон 65,3%-и оби дарёҳои обанбори баҳри Арал ташаккул меёбанд, вале дар ҳудуди кишвар танҳо 11,3%-и он истифода бурда мешавад. Аз ҳамин лиҳоз, Тоҷикистон метавонад дар идораи захираҳои оби Осиёи Марказӣ пешсаф гардида, дар оянда давлатҳои ҳамсояро бо нерӯи барқ ва об таъмин намояд [7]. Бояд таъкид кард, ки то соли 2025 истифодаи об дар давлатҳои рӯ ба тараққӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар давлатҳои Осиёи Марказӣ ба он мансубанд, 1,5 маротиба меафзояд, дар давлатҳои аз ҷиҳати саноатӣ тараққикардаи дунё бошад, афзоиш дар ҳаҷми 18% пешбинӣ карда мешавад. Тибқи иттилои СММ, 1,8 млрд нафар дар давлатҳо ва минтақаҳои камоб маскун хоҳанд гардид, аз се ду ҳиссаи аҳолии ҷаҳон бошад, зери таҳдиди беобӣ қарор хоҳанд гирифт.

Ҷунин вазъияти мураккаби ҷаҳониро ба инобат гирифта, Созмони Милалӣ Муттаҳид ташаббуси Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро оид ба эълон кардани соли 2003 ҳамчун Соли байналмилалӣ оби тоза, солҳои 2005—2015 — даҳсолаи «Об барои ҳаёт», соли 2013-ро Соли ҳамкории байналмилалӣ дар соҳаи об дастгирӣ намуд.

Таҳлили вазъияти солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуқӯъ пайваستا дар бобати таъмини истеъмолкунандагон бо нерӯи барқ ҳамчун захираи муҳими истеҳсолот ва устувории фаъолияти ҳаётии одамон нишон медиҳад, ки номутаносибӣ байни талабот ва тақлифот дар бозори молҳои энергетикӣ кишвар торафт тақсим меёбад. Тамоюли барҷастаи зиёд будани талабот нисбат ба тақлифот, хусусан дар бозори нерӯи барқ мушоҳида карда мешавад. Ҷунин тамоюл амнияти миллӣ, аниқтараш амнияти иқтисодии кишварро ҳалалдор месозад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амнияти энергетикӣ дар сохтори амнияти иқтисодии кишвар мавқеи махсусро ишғол менамояд. Аз ин рӯ, амнияти энергетикӣ бояд ҳамчун таъминоти кофӣ эҳтиёҷоти аҳоли ва субъектҳои хоҷагидор бо захираҳои худӣ ва дигар захираҳои зарурии энергетикӣ, ки шароити мусоидро барои рушди иқтисодиёт ва фаъолияти ҳаётии ҷомеа фароҳам меорад, муайян карда шавад. Дуруст муайян кардани он ба таҳия ва татбиқи сиёсати таъминкунандаи афзоиши истеҳсоли молҳо, баланд шудани сатҳи

шугли аҳоли ва даромадҳои он, инчунин ба зиёд шудани имкониятҳои кишвар ва минтақаҳои он дар ҳалли муаммоҳои паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва баланд намудани сатҳи маърифат, бартараф кардани таҳдиди фалокатҳои экологӣ ва ҳоказо мусоидат хоҳад кард.

Аз рӯи моҳияти худ амнияти энергетикӣ таъмини мураттаби аҳолии минтақа бо захираҳои сӯзишворию энергетикӣ барои қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти он ва кори мӯътадили корхонаҳо мебошад. Агар инро чун асос қабул кунем, зарурати муайян кардани параметрҳои амнияти энергетикӣ, ба ном «худуди интиҳои амният» ба миён меояд, ки баъди ҳудуди мазкур амнияти ғайриамнияти тамоми низоми иқтисодӣ зери таҳдид қарор мегирад [5, с.125]. Ҳангоми муайян кардани нишондиҳандаҳои микдории амният ба қонеъ гардонидани эҳтиёҷот аз ҳисоби захираҳои худии энергетикӣ ӯ таъвилӣ он аз ҳориҷа, инчунин ба имконияти ташкили назорати натиҷабарҳи истеъмоли онҳо аҳамият зоҳир намудан лозим аст.

Истиқлолияти энергетикӣ минтақа хусусияти мутлақ надорад, зеро он аз омилҳои бисёр вобаста мебошад. Ҳамин тавр, сатҳи истиқлолият баланд мешавад, агар дар истеъмоли умумии молҳои энергетикӣ ҳиссаи сарчашмаҳои худӣ зиёд гашта, сохтори он пешрафта бошад, ҳамчунин дар он ҳиссаи нерӯи барқ аз манбаъҳои таҷдидпазир гирифта бештар бошад.

Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан барои минтақаи шимолӣ он, амнияти энергетикӣ масъалаи доғи рӯз мебошад. Сабаб дар он аст, ки низоми таъминоти газӣю энергетикӣ ва субъектҳои иқтисодӣ дар ҳудуди шимолӣ он воқеъбуда дар давраи шӯравӣ таъсис ёфта буд [4, с.7]. Баъди истиқлолиятро ба даст овардани Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи таъминоти газӣю энергетикӣ муаммои байналмилалӣ гардида, захираҳои обӣ, сохтмони иншоотҳои энергетикӣ ва ғайра ба воситаи муҳими танзими муносибатҳои байнидавлатӣ ва амалигардонии сиёсати берунаи иқтисодӣ таъдил ёфтааст. Бинобар ин, вайрон шудани низоми ягонаи шӯравии энергетикӣ ва истеҳсолоти нерӯталаб, ки ниҳоят ба камчини саросари нерӯи барқ оварда расонид, сабаби асосии вазъияти баамаломата вобаста ба таъминоти энергетикӣ минтақаи шимолӣ ба ҳисоб меравад. Аз ҷониби аҳоли кам шудани ҳаҷми истифода яке аз аломатҳои бесамарии сохтори истеъмолии нерӯи барқ маҳсуб меёбад. Вазни ҳоси истеъмоли нерӯи барқ дар саноат ва сохтмон дар соли 2013 нисбат ба соли 2006 аз 46,2% то 38,9% кам шуд. Чунин тамоюл дар дигар соҳаҳо низ мушоҳида карда мешавад. Ғайр аз ин, масъалаи таъмин будан бо захираҳои энергетикӣю муаммои талафоти нерӯи барқ дар ҳатти интиқол ба истеъмолкунандагон (то 15%) ба сабаби фарсудагии таҷҳизоти электрикӣ, аз он ҷумла трансформаторҳо, истгоҳҳои таксимотӣ, ҳаҷми интиқоли барқ ва ғайра, инчунин набудани базаи таъмир ва кадрҳои баландхаттисос барои хизматрасонии шабакаи интиқоли нерӯи барқ ва дигар иншоотҳои инфрасохтори энергетикӣ мураккабтар мегардонад.

Барои ошкор намудани вазъи воқеӣ ҳолати таъминот бо нерӯи барқ дар панҷ ҷамоат (мақомоти худидоракунии маҳаллии деҳот)-и ноҳияҳои гуногуни Тоҷикистони Шимолӣ таҳқиқ карда шуд. Муқоисаи натиҷаҳои тадқиқот нишон медиҳад, ки вазъияти кунунии марбут ба таъмини нерӯи барқ ба талаботи рӯзафзуни ҳаёти муосир ҷавобгӯ нест. Қобили қайд аст, ки таваққуфҳои бисёрсоата дар таъмини нерӯи барқ дар ҳамаи панҷ ҷамоати таҳқиқшуда ба намудҳои ғайриамнияти хоҷагӣ, маърифатӣ ва дигар намудҳои муҳими ғайриамнияти одамон таъсири манфӣ расонида, ниҳоят,

тарзи ҳаёти иҷтимоию иқтисодии ҷомеаро ҳалалдор мекунад. Ин сабаби ноустувории вазъият гардида, боиси аз байн рафтани эътимод одамон ба оянда ва дар ноҳияи қор, муҳочирати онҳо ба хориҷа мегардад.

Аз рӯи нишондодҳои гуногун, шумораи муҳочирони тоҷик дар Русия аз 850 ҳазор то 1,1 млн. нафарро ташкил медиҳад. Аз як тараф, афзоиши шумораи муҳочирон дар ин вазъият ба устувории рушди иҷтимоию иқтисодии кишвар таъсири мусбат дорад, зеро ҳиссаи интиқолҳои пулии муҳочирон дар ММД дар се соли охир аз 48% то 53%-ро ташкил медиҳад, ки ин нишондиҳандаи баландтарини байни давлатҳои дунё мебошад [6]. Интиқолҳои пулии муҳочирон ғайриқонунии ҳаётии аҳолии ҷамоатҳоро беҳтар намуда, аввалан ба афзоиши талаботи оилаҳои муҳочирон ба молҳои асосӣ, алаҳқус ба техникаи маишӣ, масолеҳи сохтмон ва дигар маҳсулоти истеъмоли мусоидат мекунад; дуюм, ба кам шудани шумораи аҳолии муваққатан бекор сабаб шуда, ҳалли муаммои шугли онҳоро тариқи таъсис додани ҷойҳои нави қорӣ ва ҷалб кардани сармоягузориҳои иловагӣ як андоза сабук мегардонад; сеюм, ба мӯътадил шудани сарбории инфрасохтори иҷтимоӣ ва бучети маҳаллӣ мусоидат менамояд.

Бо вуҷуди ин, аз тарафи дигар, зарурати боздоштани ин тамоюли манфӣ ва қабули чораҳои натиҷабардор дар сатҳҳои гуногуни мақомоти идоракунӣ ба мадди аввал мебарояд. Аз ин рӯ, дар оянда, ҷалби захираҳои меҳнатӣ ба соҳаи истифодаи иқтисодии ҳудудии табиӣ-иқтисодии ҷомеа ва ҷудо намудани қитъаҳои қўҳӣ ва наздиқўҳии замин барои истифода, дар навбати аввал ба оилаҳои ҷавон ба мақсад мувофиқ менамояд.

Ин тарзи ҳалли муаммо раванди муҳочиратро ба эътидол оварда, ба кам шудани сатҳи он мусоидат хоҳад кард.

Қоршиносон чунин меҳисобанд, ки ворид намудани маҳдудиятҳои муқарраршуда зарари захираҳои энергетикӣ «сарфашударо» метавонад якҷанд дараҷа зиёдтар намояд [3, с.27]. Дар баъзе ҳолатҳо ин метавонад ба асосҳои стратегии рушди ҷомеа ва саломатии аҳоли дар оянда таъсири манфӣ расонад. Муҳимтараш он аст, ки аҳоли барои истеҳсол, омодакунӣ, таҳвили молҳои энергетикӣ ва ҳангоми истифодаи онҳо дар ҳаёти маишӣ миқдори калони меҳнат ва вақтро сарф мекунад. Вазъияти нерӯи барқ ва таъминот бо дигар намудҳои молҳои энергетикӣ ҷомеаҳоро водор месозад, ки роҳҳои дигарро ҷустуҷӯ намоянд ва афзалиятҳоро дар истеҳсолот ва истифодаи захираҳои энергетикӣ муайян созанд.

Ҳалли муаммои афзалиятноки баланд кардани амнияти энергетикӣ ҷамоатҳо дар сатҳи ҳокимияти маҳаллӣ бо зиёд кардани истеҳсоли нерӯи барқ дар вилояти Суғд имконпазир аст. Дар ин бобат НБО-и Зарафшон, ки сохтмони он бояд дар солҳои наздик оғоз гардад, мусоидат хоҳад кард. Ҳамчунин, дар сурати ба охир расидани сохтмони НБО Роғун зиёдшавии интиқол аз ҷануби кишвар, инчунин дарёфти имкониятҳои ғайриқонунии тижоратӣ оид ба зиёд кардани ҳаҷми воридоти молҳои энергетикӣ аз давлатҳои ҳамсоя асоснок карда мешавад.

Дар ҷодаи таъмини амнияти энергетикӣ дар ҳуди ҷамоатҳо ва дар радиҳои сохтмон ва баистифодадории НБО-и хурд дар ҳудуди онҳо, ба ҷанбаҳои зерин таваҷҷӯҳ бояд кард:

- истифодаи васеи манбаъҳои ғайрианъанавии таҷдидпазири энергия (оғтоб, шамол, нерӯи геотермалӣ, нерӯи биомасса ва ғ.);
- самарабахш гардонидани истеъмоли нерӯи барқ ва дигар молҳои энергетикӣ;

— кам кардани талафот дар хатҳои шабакаи барқӣ (дуздӣ, истифодаи таҷҳизоти ғайристандариҳои энергетикӣ ва ҳоказо).

Амнияти энергетикӣ чамоатҳо ва ҷомеаи одамон дар ҳудуди онҳо зиндагикунанда аз амнияти энергетикӣ кишвар марбут аст, зеро он низомии ягонаи энергетикӣ дошта, манбаъҳои захираҳои энергетикӣ ба давлат мутааллиқ мебошанд. Ба ақидаи мутахассисон, баъди хотима ёфтани сохтмони НБО-и Зарафшон эҳтиёҷоти вилояти Суғд қонеъ гардонида хоҳад шуд, таносуби талабот ва тақлифот дар бозори нерӯи барқ ба мувозинат хоҳад омад. Вале оё ин маънои онро дорад, ки эҳтиёҷоти ҳамаи чамоатҳо, хусусан ҷомеаҳои кӯхистон, пурра қонеъ гардонида хоҳад шуд? Мо чунин меҳисобем, ки хангоми ҳалли масъала бояд ду нукта ба инобат гирифта шавад:

1. Бояд ҳаминро ба эътибор гирифт, ки дар шароити муносибатҳои бозорӣ молҳои энергетикӣ бо нархи бозорӣ ба касе, ки қобилияти пардохти онҳоро дорад, фурӯхта мешаванд. Бинобар ин, эҳтимол, нерӯи НБО-и Зарафшон агарчи дар ин ҷо воқеъ бошад ҳам, вале аз рӯи нархҳои имтиёзнок ба марказҳои саноатии истеҳсолкунандаи маҳсулот ба фурӯш меравад.

2. Дар сурати зиёд шудани интиқоли нерӯи барқ аз манбаъҳои марказонидашуда сохтори истеъмоли молҳои энергетикӣ дар ҷомеа куллан тағйир меёбад, зеро онҳо ҳам арзон ва ҳам намуди қулайи молҳои энергетикӣ маҳсуб меёбанд.

Самтҳои асосии баланд кардани амнияти энергетикӣ минтақаи шимолӣ ва ҷомеаи одамони дар ҳудуди он сукунатдошта инҳоянд:

- татбиқи технологияҳои сарфаҷӯи энергия дар истеҳсолот ва ҳаёти маишӣ;
- муайянсозӣ ва риояи саҳеҳи речаҳои интиқоли қувваи барқ ба муассисаҳои кӯдакон, мактабӣ, тиббӣ ва дигар муассисаҳои муҳимтарине, ки гурӯҳҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ осебпазирӣ аҳолиро хизматрасонӣ мекунанд;
- инкишоф додани бозор маҳаллии захираҳои энергетикӣ ва дастгирии соҳибкороне, ки бо истеҳсол, таҳвил ва фурӯши молҳои энергетикӣ машғуланд;
- таҳияи низомии шаффофи идоракунии захираҳои энергетикӣ ва қабули қарорҳои, ки дар адолати иҷтимоӣ ва дастгирии ҳамаҷониба асос меёбанд, аз ҷумла ҷаброни хароҷоти таҳвил ва фурӯши дигар намудҳои сӯзишворӣ бо нархҳои имтиёзнок дар сурати ноқофӣ будани нерӯи барқ.

Пайнавишт:

1. Эмомалӣ Раҳмон [манбаи электронӣ]. <http://www.president.tj/node/18908> (санаи муроҷиат: 18.11.2018).
2. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России // Социально-политический журнал. – 1997. – № 5. – С. 2-14.
3. Акрамов М. Я. Концепция управления местными ресурсами пяти джамоатов Согдийской области Республики Таджикистан. – Худжанд: Ношир, 2011. – 82с.
4. Деруян Г. М. Экономическая безопасность в системе национальной безопасности Республики Армения // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. – 2003. – № 3 (21). – С. 6-8.
5. Илларионов А. Критерии экономической безопасности // Экономист. – М., 2003. – № 4. – С. 123-134.

-
6. Курбанов С. Гендерный облик трудовой миграции в Республике Таджикистан. // Народная газета. 22.12.2013. № 57.
 7. Стивенсон, Струан. Зеленая экономика Таджикистана: проблемы и решения// Народная газета. 29.03.2013. № 15

Reference Literature:

1. Emomali Rakhmon. [Electronic resources] (<http://www.president.tj/node/18908> (Date of request: 18. 11. 2018).
2. Abalkin L. I. Economic Security of Russia // Social-political journal. 1997. N 5. - pp. 2-14
3. Akramov M. Ya. Conception of Management with Local Resources of five Djamoats of Sughd Viloyat of Tajikistan Republic. – Khujand: Publisher, 2011. -p. 82
4. Deruyan G. M. Economic Safety in the System of National Security of the Armenian Republic // Constitutional Justice. Bulletin of the Conference of Constitutional Control Organs of the Countries with Young Democracy. 2003, N 3 (21). – pp. 6-8.
5. Illarionov A. Criteria of Economic Security. // Economist. -M., 2003, N 4. – PP. 123-134.
6. Kurbanov S. Gender Image of Labour Migration in Tajikistan Republic // Narodnaya Gazeta (People's Newspaper). 22. 12. 2013, N 57.
7. Stevenson, Struan. Green Economy of Tajikistan: Problems and Solutions. // People's Newspaper. 29. 03. 2013, N 15.